

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 4 Nisan, 1929

Sayı: 123

Musahabe

“Mimar Sinan,, İhtifalleri Münasebetile

Bu hafta martın otuzbirinci pazar günü, koca Mimar Sinan'ın vefatının 341 inci yıl dönümüne tesadüf ediyordu. Bu vesile ile Edirne'de, Kırklarelinde, Tekirdağ'da, Lüleburgazda ihtifaller yapıldığını, konferanslar verildiğini, hatta Tekirdağ'da ve Lüleburgazda en güzel caddelerden birinin «Sinan Caddesi» diye atlandırıldığını gazeteler yazdı.

Trakya Türklerinin millî san'at-kâr hakkında gösterdikleri hürmet ve takdire karşı mütehassıs olmamak kabil değildir. Filhakika koca Sinan, eski Osmanlı imparatorluğunun hemen her sahasını, feyyaz dehasının yarattığı yüzlerce eserlerle donatmıştır; lâkin bu eserlerin en kıymetlisi «Edirne»deki «Selimiye» değil midir? «Edirne»nin «Türk» olduğunu ve her şeye rağmen Türk kalacağını anlatan bu abideyi yaratan san'at-kâr böyle bin bir ihtifale lâyıktır! insanlığın uzun asırlardan beri yer yüzünde yarattığı mahdut mimarî şaheserlerinden biri olan bu eser, Türk milletinin medeniyet ve san'at sahasındaki yüksek kabiliyetine yıkılmaz bir delildir.

İki sene evvel Türkmimarisi ve bilhassa Türk camileri hakkında tetkikatta bulunan bir Fransız mütehassısı, «Sinan»ın Türk san'atı tarihindeki büyük rolünü pek iyi göstermişti: «Sinan»ın san'at telâkkileriyle garp ronesansına hâkim olan telâkkiler arasında pek sarıh münasebetler vardır. «Sinan» Bizans'ın «orta kurun» devri san'atını ihmal ederek, «Ayasofya»'yı «ilk kurun» dehasının bir eseri gibi telâkki etti. Ondan evvel Bayazıt camiini yapan «Mimar Kemaleddin» de aynı yola girmişti; fakat bu telâkki «Sinan»ın eserleriyle kemal mertebesine erişmiş oldu...

Yalnız Türk san'atı noktasından değil, belki bütün cihan san'atı noktasından bu kadar büyük bir mevkie malik olan bu dâhî san'at-kârımız hakkında şimdiye kadar yalnız bir günlük ihtifaller yaptık; ve ancak bir saatlik kısa ömürlü konfranslar verdik. Halbuki hayatı, eserleri, san'atı hakkında derin ve etraflı tetkiklerde bulunmak, mütehassıslar için, halk için ayrı ayrı büyük eserler neşretmek, yani

koca Sinan'ın dehasını lâyıkıyla anlamak ve anlatmak, bizim için millî bir vazife idi. Halbuki bugün Sinan hakkında malûmat almak isteyen bir genç, onun hakkında yazılmış hiç bir monoğrafi bulamaz.

Bir aralık «Mimar Sinan muhipleri cemiyeti» ismile bir cemiyet kurulmuş olduğunu da hatırlıyorum. Fakat bütün bu teşebbüslerden ciddî bir netice çıktığını maalesef göremedik... İşte fikir sahasındaki zafımız, her işte olduğu gibi burada da kendini gösteriyor!

Bütün kalbimizle temenni ediyoruz ki bu gibi ihtifaller yalnız bir günlük geçici nümayişlerden ibaret kalmasın; namına ihtifaller yaptığımız büyük adamları tanımak ve tanıtmak için ruhlarında bir heyecan uyandırsın. Yoksa, yalnız boş kelimelerden ibaret konferanslar ve ilmî kıymeti olmayan makaleler, o büyük adamlarımızın ruhlarını rencide etmekten başka bir şeye yaramaz...

KÖPRÜLÜZADE M. FUAT

Dogmatizme Karşı

Felsefede nas (dogma) nın âksi, şüphe (Skepsis) dir. Birinde fikirlerimizle arzularımız, temayüllerimiz, isteyerek ve istemiyerek, bilerek ve bilmiyerek, birbirile birleşmiş, ve bu birleşmeği en iyi ifade eden müspet bir hükme sarılmıştır: ikincisinde ise temayüller ve ihtiyaçlar, kendilerine istirahat ve inkişaf imkânlarını varecek fikir kalıbını bulmamışlar; bir kalıptan ötekine geçerek, daima rahatsız ve daima yeni bir mesnet arayarak, nihayet menfi bir hükme bürünmüşlerdir. Nasçı (dogmatique) bir görüş ile şüpheci görüşü, hükümlerinin değişir değişmez olmasıyla değil, belki sarıh ve müspet surette inanan zekâ, ve

ya ancak menfide kendini dinlendirebilen ve bunun için inanmıyor gözüken zekânın eserleri olmakla birbirinden ayrılabilir, yani her ikisi de nihayet bir kükme vasıl olmuştur. Birinde zihin için mevcut bir ahenk, ötekinde aramlan bir ahenk, bütün düşünce unsurlarına hususî bir renk verir.

İşte bizde, bu iki tefekkür tarzından birincisine Ziya Gökalp, ikincisine İzzet bey en güzel birer misaldir, zannederim. Ziya bey, doğru bulduğunu ispat ve telkin etmek için,, İzzet bey ispata ve telkine lâayık bir şey bulabilmek için tefelsüf etmiştir, diyebiliriz. Bu bakıma göre bu makalemize kadar isimlerinden

bahsettiğim mütefekkirlerimiz arasında Şekip beyi, Ziya beyin tarzına bağlı görmekle bir hata yapmış olmayız.

İzzet bey hakkındaki bu hükümümüze delil istenirse, «Milliyet nazariyeleri» atlı küçük ve fakat nümune olacak kadar güzel ve muvaffak eserinin mukaddemesini gözden geçirmek kâfidir. «Hayatın gayeleri karşısında bir «niçin» veya «nasıl» sualini vazetmek, fikir inceliğine delâlet etse bile, kalp bozukluğuna da alâmet sayılır; neticesi vahimdir. Fakat bugün, mazinin hayallerini aramızda hâlâ canlandıran bir kaç mubarek ruh istisna edilirse, çoğumuz bu küfür âleminde yaşıyoruz. İnanmadan eyvel

başlamış olduğu halde fizikoşimi buna henüz yanaşiyor. Ve bu yolu ona gösteren de fizyoloji olmuştur. Hem de canlı mahlûkat eşsam ve hâlât Sistemleri sabit olmayıp daima muhitin tesiri altındadırlar.

Fizikoşiminin Sistemleri tetkika başlanmasile fizyolojinin mevzuunu kaybedeceği zannedilmemelidir. Çünkü fizyoloji alel-itlak eşsam ve hâlât Sistemlerinin ilmi olmayıp, belki fevkalâde hususiliği olan Sistemlerin tetkidir. Bunlar o tarzda tertipli Sistemlerdir ki otomatik bir nizamlı işleme sayesinde kendi

kendilerine mümaseletlerini muhafaza ederler. Burada bütün hadiseler birbirlerine kendiliklerinden tabidirler. Bir tahrip burada bir terkip faaliyetini harekete getirir ve bu hareket muayyen bir an sürer. Biyolojik taazzuvun farikası işte budur. Asıl fizyoloji mevzuu da budur.

Bu itibarla fizyoloji aliminin kafası hususî bir şekil alır. Bir hücreyi tetkik ederken kendisine hâkim olan his, mütevazın hadiseler, mütevazın fiil ve tesirler karşılıklı tabiiyetler hissidir. Faaliyeti bocalatan veya altüst eden zuhurat tesir ve aks'tesirleri göz-

ler. Uzviyetlerin tetkikine geçildimi tercih ettiği mevzular, cihazlar arasındaki münasebetler, bunların muvafakat ve mubayenetleri, büyük nazım sistemleridir. Bu alâka, hücre, cihazlar ve uzviyetlerle uğraşan fizyolojiste birdenbire tanınan hususî bir kafa yaratır.

Bu kafa yalnız hak verilmiş bir kafa değil, aynı zamanda müsmir bir kafadır. Ona göre «Basit» in hassasını «Mudil» ayan eder, ve bu mudili bilmek hayatîyat ilimleri için bir maya olabileceği gibi fizikoşimi ilmine de yeni yollar açabilir.

MUSTAFA ŞEKİP

bilmek, anlamak ve binaenaleyh tenkit etmek ihtiyacımız, hatta bazılarının fikrine göre de hastalığımızdır: bir kaç asır evvel şüphe götürmez addolunan, önünde tereddüde müsaade edilmeyen dinin unsuruna, ilmin mebadisine, ahlâk ve hukukun tabîi zannedilen düsturlarına karşı onları kökünden tahrip eylemek istidadı haiz gözüken bir (neden) istifhamile çıkıyoruz. Kâinat ve hayatın mebdede ve maadi meselelerinde, ilmin hakikatından, ahlâk ve hukukun bir hayalden veya kuvvetin keyfi mevzuatından ibaret olmasından şüphe ediyoruz. Bu tereddüt ve emniyetsizlik kalbimizi kemirmekte, din ile ilim karşılıklı çarpışmakta, ahlâk ve hukuk ise dinde veya ilimde kendine aradığı esasları bulmaktan nevmî olmakta.)

Felsefe edebiyatımızda misli olmıyan bu kadar şiddetli bir tenkitçi görüş, bütün eserin, «Milliyet nazariyeleri» nin baştan başa ve en küçük teferruatına varıncaya kadar hakimdir. İzzet beyin her meseleyi vazedişinden halline doğru yurüyüşüne ve nihayet her hal tarzını yeni bir mesele şeklinde vazedişine kadar daima, heyecanını zaptetmesini bilen amansız bir münakkidin şüpheciliği kendisini duyurur. Yıkılan bütün içtimai kıymetlerin üstünde onların yerine kaim olacak, sabit, daha yaratıcı ve yeni bir kıymet araştırmaya başlarken İzzet Beyin vazettiği şu suale dikkat etmelidir: «Böyle bir taharri sonunda bilenlerle bilmeyenler müsavi midir? Bilenler mi faik, yoksa bilmiyenler mi? Sevebilmek için aldanmak, sevdiğinin cahili olmak ekseriya cin'si aşkta şarttır. Eğer herhangi mefkûrevî bir alâkanın tahakkuku için de böyle bir şart mevcut ise, o zaman, ilim, gözlerimizi açarak, bize fenalık etmiş olacak.)

Büyük ve asıl endişeleri içinde taşıyan bütün bu satırlar, harpten sonraki dünya için en umumî sayılacak bir temayülün ifadesidir: İzzet Bey de kendisini tahrik eden düşünce amillerini ancak en geniş bir zümre kıymetlerini, yani beşerî kıymetlere göre teşmil ederek tasavvur ediyor; Ziya Beydeki muayyen cemiyetler içine mahsur düşünce tarzı, İzzet Bey için tezatların ve tenakuzların içinden çıkmağa mahkûmdur, ve yine onun içindir ki İzzet Bey, kendisine ruhi bir eza veren şüphelerin tesirini, ancak milletlerin fevkına çıkan umumî bir mefkûre sahası içinde, gidermeğe imkân bulabiliyor.

İzzet Beyde gördüğümüz şekildeki mutedil, muntazam ve usulî şüphe tarzı, Şekip Beyden bahsederken ehemmiyetini kaydettiğim anti-intellectualisme ile aynı ehemmiyette ve aynı kudrette olmak üzere, Ziya Beyin felsefe usûlüne karşı bir muadil, bir (contre-poids) tesirini haizdir: Ziya Beyde bir mevzua (postulat) olan milliyet vakıası, İzzet Beyin felsefesi içinde ispata ve tahlile muhtaç bir meseledir; bizi ve bütün fikir hayatımızı harekete getiren bütün mebdeler, yeni baştan bir teftişe tabi olmadan hiç bir tefelsüfün esasını teşkil edemez. İşte bu esasa bağlı bir çalışma tarzını, bizde İzzet Bey yaratmıştır, diyebiliriz. Her yazısı, hepimizin üzerinde, tefekkürde acele etmemek ihtarını bilfiil tavsiye eden bir mürebbidir. İzzet Beyde ince bir zekânın, şuur muhteviyatı ile vakıalar arasında namahdut zikzaklar yaparak dolaşması kadar, bugünkü nesle, bildiklerinden ve inandıklarından daha fazla hadise ve (réalité) zevkına bağlanmak temayülünü verecek kuvvetli, zihni hiç bir müessir tanımiyorum. Vakıa inanıyorum ki, İzzet Beyin bu usûlü, uzun bir

zaman geniş bir kütle için ve bilhassa bilmeden inanmakta daha fazla haz duyan insanlar için pek çeşnili gözükmüyebilir; yalnız şurası da muhakkaktır ki, fikir için ekseriyetin kemiyeti değil, fikir adamlarının keyfiyeti hakem olabilir. İzzet Bey de belki, fikirlerinin geniş bir kütleye kadar yayılması için, daha kolay inanan ve daha kolay söyleyen bazı mütefekkirler üzerine tesir etmesini beklemek mecburiyetinde kalanlar arasındadır.

Ziya Beyin felsefesi itibarile dogmatique olan içtimaiyatı, İzzet Beyin elinde daha fazla ihtiyatlı ve daha (tolerant) bir şekle girmiştir; bu bakıma, Ziya Beyden sonra bize ilk defa yeni bir çeşnide içtimaiyat telâkkisi getiren İzzet Bey olmuştur. Ve öyle tahmin ediyorum ki, bu çeşninin en kuvvetli menbaı ilimcilik ile - eğer tabir caizse - ahlâkçılık, yani «olan» ile «olması icap eden» arasındaki ezeli ve edebî mücadelenin, henüz İzzet Beyin ruhunda kat'i müvazenetini bulamamış olmasıdır.

Bununla beraber, Ziya Beyin eserlerinde bir alim endişesinden daha kuvvetli olarak bir filozof veya bir müceddit ihtirası görenler, İzzet Beyin günden güne inkişaf etmekte olan şahsiyetinde, daima taze bir müteharri oluşundan ilham alarak, daha fazla ilimcilik sezmekte haklı olurlar; çünkü İzzet Bey, kaydettiğim gibi, vakıa ve mefkûre mücadelesini, ruhundaki sara-hat derecesinde ifşa etmemeğe ehemmiyet verir. Bu cihetten diyebiliriz ki, İzzet Beyin içtimaiyatında, Ziya Beydeki içtimaiyatçılık (sociologisme) kesa-fetini kaybetmiş gözüktür. Ve bu, Ziya Beyin kuvvetli dogmatisminden geçmiş bir nesil için, daha hür ve daha emniyet verici bir tesir yapar.

MEHMET SERVET

—bitmedi—